

PAULA KARHUNEN

Tanssiproduktioiden tuki ja tuotantoehdot Valtion produktiotuen kehitys ja merkitys 1991–2008

Support and conditions of Finnish dance productions. Trends in
and importance of state grants for dance productions 1991–2008

TILASTOTIETOA TAITEESTA N:o 39
FACTS ABOUT THE ARTS No. 39

Taiteen keskuslaitos

© Paula Karhunen ja Taiteen keskustoimikunta 2008

Kansi: Kari Piippo

Taitto: Jussi Hirvi

ISBN 978-952-5253-71-9

ISSN 0788-0278

♫ F.G. Lönnberg

Helsinki 2008

Yhteenveto ja johtopäätökset

Valtion tanssitaidetoimikunnan vuosittain jakama tuki tanssiproduktioille on yksi niistä taiteenalakohtaisista tiettyihin projekteihin tarkoitetuista tukimuodoista, joita valtion taidetoimikunnat tällä hetkellä jakavat. Vuonna 1991 perustettu tukimuoto on vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana vakiintunut suomalaisten tanssiproduktioiden osarahoittajaksi. Kyseistä tukimuotoa perustettaessa sen keskeinen tavoite oli lisätä suomalaisten tanssituotantojen määrää myöntämällä tukea erityisesti tanssituotannoissa mukana olevien palkkakustannuksiin, esitys- ja harjoitustiloista aiheutuviin kuluihin ja muihin tanssiproduktioiden menoihin.

Tanssin produktiotukea on sen perustamisesta lähtien saanut kaikkiaan yli 500 tanssiteosta tai muuta tanssialan produktiota. Produktiotukea saaneiden tuotantojen määrä on kasvanut ensimmäisen vuoden kolmesta produktiosta nykyiseen keskimäärin neljäänkymmeneen produktioon vuodessa. Sinänsä tuotettujen produktioiden määrän kasvu ei kuitenkaan kerro varsinaisesti tuen vaikutuksesta. Ratkaisevampaa on, kuinka suuren osuuden kyseinen tuki on muodostanut ja onko se sellaisenaan mahdollistanut produktion toteuttamisen. Tässä tutkimuksessa läpikäyty aineisto osoittaa, että produktiotuki muodostaa vain osan suomalaisten tanssituotantojen kokonaisbudjetista, eikä tukimuoto näin ollen yksinään riitä turvaamaan teoksen toteutumista. Nykyisen tanssitaidetoimikunnan linjaus aikaisempaa suuremmista myönnöistä saattaa vaikuttaa tulevaisuudessa tilanteeseen. Todellinen vaikutus kuitenkin näkyy vasta jos ja kun suuremmat myöntösummat vakiintuvat. Vaikutukset voivat olla myös ei-toivottuja, sillä tuen saajajoukon mahdollisesti pienentyessä osa joutuu hakemaan rahoitusta muista (kenties epävarmemmista) lähteistä.

Produktiotuen kohdentumisessa ja tavoitteiden muotoilussa selkein muutos alkuvuosista on tapahtunut siinä, että alun perin ”kokeellisten esitysten valmistamista varten” tarkoitettu tuki on muodostunut selkeästi säännölliseksi tanssituotantojen tueksi. Erityisesti näin on tapahtunut sen jälkeen kun perustettiin tanssikulttuurin tuki -niminen tukimuoto, johon osin harrastajavoimin tapahtuvat tuotannot tai erilaiset tanssitapahtumat ovat enimmäkseen ohjautuneet.

Pääasiassa myönnetty tuki on kohdistunut suomalaisiin nykytanssiteoksiin, mutta myös ammattimaista uutta kansantanssia ja flamencoä on tuettu määrärahasa säännöllisesti, viimeksi mainittua erityisesti 2000-luvulla. Ei kuitenkaan voida sanoa, että produktiotuen kautta tuettujen tuotantojen laajakauma olisi laajentunut ratkaisevasti. Pikemminkin on niin,

että viime vuosien aikana tukimuoto on profiloitunut entistä selkeämmin nykytanssituotantojen tukijaksi. Tämä vastaa myös hakijakunnan koostumusta, sillä heistä enemmistö on edustanut nykytanssia.

Tanssin produktiotukeen osoitettu määräraha on kasvanut lähes viisinkertaiseksi lähtötilanteesta (170 000 mk/35 700 € vuonna 1991). Keskimääräinen määrärahan vuosikasvukin on ollut 20 prosenttia huolimatta siitä, että joinakin vuosina määräraha on myös jonkin verran laskenut. Tukimuoto muodostaa tällä hetkellä neljä prosenttia koko valtion tanssille myöntämästä tuesta ja 14 prosenttia valtion tanssitaide-toimikunnan myöntämästä tuesta. Ainoastaan tanssin 0,5–5-vuotisiin työskentelyapurahoihin ja rahoituslain ulkopuolisten tanssiryhmien tukeen vuosittain käytettävä summa on suurempi kuin produktiotuen määräraha. Verrattuna tanssitaiteen kohdeapurahoihin (80 000 € vuonna 2008) produktiotuki on yli puolet suurempi. Produktiotukeen osoitettu tuki on suuruudeltaan keskitasoa myös verrattuna muiden taiteenalojen vastaaviin projektitukiin. Nykyinen 200 000 euron produktiotuki on suurempi kuin esimerkiksi valtion näyttämötaide-toimikunnan myöntämä lyhytaikaisten ammattiteatterituotantojen ja taiteilijavierailujen tuki (175 000 € vuonna 2008) ja valokuvataiteen produktioihin suunnattu tuki (100 000 €), mutta pienempi kuin esimerkiksi muotoilun projektituki (270 000 €).⁵³

Produktiotuen hakijoiden määrä on kasvanut koko kauden (1991–2008) aikana keskimäärin 17 prosenttia vuodessa ja kymmenkertaistunut alkutilanteesta. Viime vuosina tuen hakijoina on ollut keskimäärin 100 yksityishenkilöä, työryhmää tai yhteisöä vuodessa ja tukea on myönnetty 2000-luvulla vuosittain keskimäärin 38 hakijalle. Nykyisen (2007–2009) toimikunnan aikana tuen saajien määrä on vähentynyt alle kolmeenkymmeneen, sillä yksittäisen hakijan saamaa summaa on melko tuntuvasti korotettu, mutta kokonaismääräraha ei ole noussut. Kaikkiaan produktiotuen yksittäisiä hakijoita on 17 vuoden tarkasteluaikana ollut yhteensä noin 600 ja tuen saajia lähes 300. Tukimuodon hakijoiden määrä on tanssin omista tukimuodoista (so. valtionosuuslain ulkopuolisten ryhmien toiminta-avustukset, tanssiproduktioiden tuki, tanssikulttuuri tuki, kohdeapurahat, taiteilija-apurahat) suurin, hieman suurempi kuin esimerkiksi vuosittainen taiteilija-apurahaa hakevien määrä. Produktiotukea hakeneet muodostavat keskimäärin kolmanneksen tanssin eri tukia hakevien määrästä. Tanssin tukimuodoissa hakijoiden määrän prosentuaalinen kasvu on kuitenkin ollut suurinta tanssikulttuurin tuessa (kasvu keskimäärin 20 % vuosina 2000–2007).

Tutkimusta varten toteutetun kyselyn perusteella tuen hakijat pitävät tanssin produktiotukea tarkoituksenmukaisena ja tärkeänä tukimuotona. Tukimuodon puutteena pidetään ensisijaisesti määrärahan riittämättömyyttä, mutta muitakin kehittämistoiveita esitettiin. Näitä olivat mm. hakukerto-

53 Teatterin tuki kokonaisuudessaan on kuitenkin aivan toista luokkaa kuin tanssin sekä tässä esimerkkinä mainittujen valokuvan ja taideteollisuuden tuki.

jen määrän lisääminen, päätöksenteon nopeuttaminen sekä myöntöperusteiden julkistaminen. Vastaajat itse katsoivat, että produktiotuen myöntämisen kriteereinä tulisi olla mm. teoksen mielenkiintoisuus, taiteellinen laatu sekä tekijöiden aiempi toiminta. Niin ikään vastaajien enemmistö toivoi, että produktiotukea myönnettäisiin suurempina summina.

Käsitelty aineisto osoittaa, että suomalainen tanssiproduktio voidaan toteuttaa ilman valtion tanssitaide-toimikunnan myöntämää produktiotukea. Enemmistö niistäkin, jotka eivät olleet saaneet produktiotukea, onnistui toteuttamaan suunnitellun tuotannon tavalla tai toisella. Useimmiten produktiotukihakemukseensa kielteisen päätöksen saaneet olivat saaneet muuta tukea hankkeeseensa. Pääasiallinen syy siihen, ettei produktiotuesta ole muodostunut välttämätöntä edellytystä tuotantojen toteuttamiselle on se, että myönnettyt summat ovat olleet pieniä. Kaiken kaikkiaan produktiotuki muodostaa keskimäärin kolmanneksen tanssituotantojen kokonaisrahoituksesta. Vaikkei tanssin produktiotuki olekaan edellytys tanssituotannon toteuttamiselle, on selvää, että jokin (julkinen) tukimuoto on välttämätön. Viimeisimpänä tukimuotona kuvaan ovat tulleet aluekeskukset, jotka ovat tukeneet myös monia produktiotukea saaneita tuotantoja. Tyypillistä onkin se, että rahoitusta haetaan monesta eri lähteestä, mikä saattaa aiheuttaa sen, että epävarmuus tuotannon toteuttamismahdollisuuksista jatkuu pitkään eri rahoituspäätöksiä odottaessa.

Nykyisen ja aiempien tanssitaide-toimikuntien puheenjohtajien näkemys tukimuodon tärkeydestä oli yhdenmukainen kyselyyn vastanneiden näkemysten kanssa. Tukimuotoa pidetään merkittävänä, mutta samalla nähdään myös tarvetta jonkinasteiseen uudistamiseen. Esimerkiksi nykyisen (2007–2009) tanssitaide-toimikunnan puheenjohtaja Johanna Laakkonen toteaa toimikunnan uudistaneen linjaustaan produktiotuen jakamisessa siten, että tukisummia on selvästi korotettu. Laakkonen näkee tukimuodossa kehittämistä myös siihen suuntaan, että osan tuesta voisi kohdentaa keskitetympin esimerkiksi nuorille koreografeille. (Laakkonen 2007.) Niin ikään vuosikymmenen vaihteessa puheenjohtajana toiminut Tiina Suhonen pohtii, olisiko suurempi remontti tanssin tukimuodoissa tarpeen. Muutoksen tarpeeseen on hänen mukaansa vaikuttanut mm. aluekeskusten perustaminen, sillä myös ne jakavat tanssiryhmille ja koreografeille produktiotukea. Valtion tukea myönnetään nykyisin freelancekentän tuotantoihin usealta taholta ja eri rahoituslähteiden välisen suhteen selvittäminen olisi tarpeen. (Suhonen 2007.)

Yksi kysymys, joka produktiotuen jakamisessa on kautta vuosien puhuttanut, on se, pitäisikö tukea myöntää vuodesta toiseen samoille hakijoille. Erityisesti tälle tukimuodolle on hyvin tyypillistä, että samat hakijat hakevat (ja saavat) tukea säännöllisesti. Toisaalta tämä kertoo tukimuodon toimivuudesta, sillä tuki on nimenomaisesti tarkoitettu aktiivisesti kentällä toimiville koreografeille. Myös tanssitaide-toimikunnassa on todettu, ettei ole oikein katkaista tukea merkittävää työtä tekevältä taiteilijalta, sillä se vaikuttaisi kielteisesti sekä kyseisen koreografin uraan että suomalaisen

tanssitaiteen sisältöön. Tuen kohdentaminen esimerkiksi lahjakkaaseen ja tuotteliaaseen koreografiin nähdään nimenomaisesti laatukriteeriin perustuvana toimintana. (Laakkonen 2007.)

Produktiotukea haetaan nykyisin keskimäärin 7 000–8 000 euron suuruisena ja myönnot ovat viime vuosiin saakka olleet keskimäärin 4 000–5 000 euroa eli myönnetty summa on ollut noin puolet haetusta. Nykyisen tanssitaide-toimikunnan aikana myöntösummia on korotettu ja kahden vuoden (2007 ja 2008) keskimääräinen myöntösumma on ollut lähes 8 000 euroa. Myös aiemmissa toimikunnissa on ollut pyrkimyksenä muutamien päähankkeiden tukeminen suuremmilla summilla, mutta sen toteuttaminen on kuitenkin osoittautunut käytännössä vaikeaksi hakemusten määrän vuoksi (Tyyri-Pohjonen 2007).

Tanssin produktiotuki on tukimuotona siinä mielessä muiden taiteenalojen vastaavista poikkeava, että se käytetään usein muiden alojen ammattilaisten (kuten valo- ja äänisuunnittelijoiden, muusikoiden, lavastajien) palkkaukseen. Eri (taiteellisia) ammattiryhmiä on tanssiteoksissa nykyisin mukana melko paljon. Tutkimuksen yhteydessä toteutettu kysely osoitti, että erityisesti valosuunnittelijan ja tuottajan käyttö on melko yleistä. Näitä ammattilaisia oli mukana yli puolessa tässä raportissa käsitellyistä produktioista. Sinänsä se, kenen palkkaukseen tuki käytetään, ei ole kovin merkityksellinen kysymys, sillä kyseessä oleva tuki on tarkoitettu nimenomaan produktion kustannuksiin, aiheutuivat nuo kustannukset kenen palkkamenoista hyvänsä. Mikäli asia kuitenkin koetaan ongelmallisena, on mahdollista harkita samantyyppisiä linjauksia kuin esimerkiksi Belgiassa, jossa tukea ei myönnetä, mikäli produktion kustannuksista yli kolmannes kohdistuu lavastukseen, puvustukseen ja materiaaleihin. Tällä rajoituksella on ilmeisesti pyritty turvaamaan tuen kohdentuminen pääasiassa tanssijoiden ja koreografien työskentelyyn. Myös Suomessa valtion tanssitaide-toimikunta on joitakin kertoja kohdentanut päätöksissään tuen erityisesti tanssijoiden palkkakuluihin.

Vaikka produktiotuki on selvästi toiminut tarkoitetulla tavalla ja kohdentunut sinne minne se on tarkoitettukin, voidaan myös kysyä, tarvitaanko erillistä nimettyä tukimuotoa tanssiproduktioille. Voitaisiinko kaikki tämän tyyppinen tuki myöntää alan projektiapurahoina ja yhteisöjen erityisavustuksina?⁵⁴ Kohdeapurahat ovat luonteeltaan samantyyppinen yksittäiseen kohteeseen tarkoitettu tukimuoto. Tanssin osalta tämä on usein tarkoittanut sitä, että samat hakijat ovat hakeneet tukea tuotantoihinsa sekä kohdeapurahoista että tanssin produktiotuesta. Esimerkiksi 2000-luvulla tanssin kohdeapurahojen hakijoista keskimäärin 73 prosenttia on hakenut kohdeapurahaa nimenomaan produktion ja keskimäärin 39 prosenttia on samana vuonna hakenut myös produktiotukea, useimmissa tapauksissa samaan hankkeeseen⁵⁵.

54 Taiteen keskustoimikunnassa on vireillä uudistushanke, jonka mukaan nykyinen melko laaja tukimuotojen kirjo jaettaisiin yksityisten hakijoiden osalta vain työskentely- ja projektiapurahoihin ja kukin toimikunta voisi määrärahojensa puitteissa painottaa projektiapurahoja haluamallaan tavalla (Taiteen keskustoimikunta 2006).

55 Tukea ei kuitenkaan myönnetä samaan hankkeeseen eri tukimuodoista.

Nyt raportoitavan tutkimushankkeen yhteydessä kartoitettiin myös suomalaisten tanssituotantojen toteutumisprosessia selvittämällä muun muassa produktioihin käytettyä työaika, eri alojen ammattilaisten määrää, palkkauserusteita, palkattoman työn osuutta ja niin edelleen. Kyselyn tulokset osoittavat, että tanssiproduktioiden toteutus vaihtelee henkilöstön, rahoituksen, esitysmäärien ja myös sisällön osalta. Tästä syystä myös tuotantojen vertailu voi olla vaikeaa, sillä esimerkiksi produktiotuen merkitys saattaa olla aivan toinen muutaman minuutin sooloesityksen tekijälle kuin koko illan ryhmäteoksen tekijälle. Kuitenkin suomalaisista tanssiproduktioista on löydettävissä myös yhteisiä piirteitä. Kyselyn vastausten perusteella näyttää siltä, että tyypillinen Suomessa toteutettu tanssiproduktio on nykytanssiteos, jonka valmistelu-aika on alle puoli vuotta ja tanssiosuuden harjoitteluun käytetty aika alle kolme kuukautta. Päivittäinen työaika on yleisimmin alle viisi tuntia. Tyypillisessä nykytanssiteoksessa esiintyy keskimäärin neljä tanssijaa ja koko henkilökunnan määrä on keskimäärin kymmenen henkilöä. Esityksiä näillä produktioilla on ollut keskimäärin yhdeksän. Tyypillinen piirre on myös se, että tanssitaiteilijat hoitavat useita erilaisia ammattitehtäviä tuotantonsa aikana. Kaiken kaikkiaan kyselyyn vastanneiden tuotantojen koreografeista 51 prosenttia oli hoitanut jotakin muutakin tehtävää⁵⁶ produktion aikana, parhaimmissa (tai pahimmissa) tapauksissa useita.

Yksi vuosien 2004–2006 valtion tanssitaidetoimikunnan tutkimusehdotuksessa (ks. sivu 8) esitetty tavoite käsillä olevalle tutkimukselle oli tarkastella sitä, kuinka paljon suomalaisissa tanssiproduktioissa tehdään ilmaista työtä. Toteutetussa kyselyssä ilmainen työ määriteltiin nimenomaan palkattomaksi ammattityöksi, talkootyötä ei sellaisenaan otettu lukuun ja sen määrää on – jos mahdollista – vieläkin vaikeampi kartoittaa kuin varsinaisen palkattoman ammattityön. Kyselyn tulokset osoittavat, että suurin osa tanssiproduktioista toteutetaan osin palkatta, mutta palkatonta työtä tehdään harvoin koko produktion ajan. Palkatonta työtä produktiossa tekivät pääasiassa koreografit ja tanssijat. Vähiten palkatonta työtä tekivät lavastajat ja pukusuunnittelijat, joita käytettiin noin runsaassa puolessa tässä raportissa käsiteltävistä produktioista. Kyselystä kävi myös ilmi, että vain kymmenesosa vuosina 2005 ja 2006 toteutetuista produktioista oli sellaisia, joissa palkka maksettiin pelkästään työehtosopimuksen mukaisena. Huolimatta siitä, että vastaajien määrä jäi melko alhaiseksi, voidaan näitä produktioita kuvaavia tuloksia pitää pätevinä, jos niitä verrataan aikaisempiin tietoihin, joita on käytettävissä suomalaisista tanssiproduktioista. Aiemmistakin tutkimuksista tiedetään, että suomalaiset tanssiteokset toteutetaan pienellä kokoonpanolla, teosten elinkaari on lyhyt eikä palkkaa makseta koko tuotannon ajalta. (Jännes 1998:61, 69, Koskela-Rekola 2003:17.) Ongelma ei ole pelkästään suomalainen, myös muualla maailmassa nykytanssille tyypillisiä ilmiöitä ovat sekä alhaiset tulot että palkattoman työn yleisyys (esim. Resourcing dance 2004:20).

56 Osuus ei sisällä tanssijan tehtäviä.

Tanssitaiteen alalla on tapahtunut paljon sen jälkeen kun tanssin produktiotuki perustettiin. Valtionosuusjärjestelmä on perustettu, koulutuspaikkojen määrä on lisääntynyt, tanssin aluekeskukset on perustettu jne. Myös tanssin tuki on kasvanut jopa merkittävästi, joten voidaan arvioida sekä eri tanssitaideoimikuntien että tanssin kentän työn kantaneen tässä suhteessa hedelmää. Alan päätoimiset työpaikat eivät ole kuitenkaan lisääntyneet käytännössä lainkaan. Tosin vierailumahdollisuuksien määrä on kasvanut huomattavasti, sillä tuotanto-organisaatioita ja festivaaleja on perustettu ja myös teosten ja esitysten määrä kasvanut. Kuitenkin voidaan edelleen pohtia, tehdäänkö tanssin kentällä enemmän mutta halvemmalla, sillä normaalista palkkatyöstä ei alalla voida edelleenkään puhua kuin pienen ryhmän kohdalla. Kuten tässä raportoidun kyselyn tulokset osoittavat, tanssiteosten tuottaminen on pääasiassa tappiollista toimintaa.

Tanssiproduktioiden tukeminen tulee olemaan tulevaisuudessakin yksi valtion tanssitaideoimikunnan keskeisistä tehtävistä. Mikäli tukea halutaan kehittää, olisi sekä hakijan että tuen myöntäjän kannalta selkeämpää, että produktioiden ja muiden projektityyppisten apurahojen myöntö tapahtuisi samasta tukimuodosta. Niin ikään näyttäisi edelleen olevan tarvetta myönnettyjen tukisummien kasvattamiselle. Nämä kehittämistoimet luonnollisesti edellyttävät enemmän myönnettävää rahaa, sillä tarkoituksena ei voi olla että tukea saavien osuus pieneneisi nykyisestään. Tuen kriteereiden tiedottamisessa ja päätöksenteon nopeuttamisessa voisi myös olla parantamisen varaa, kuten kyselyyn vastanneista tuen hakijoista moni toivoi. Viimeksi mainittujen osalta muutoksia on jo tapahtunutkin nykyisen tanssitaideoimikunnan toimikauden aikana. Verrattuna tässä raportissa käsiteltyihin eräiden muiden maiden tukimuotoihin, suomalainen tanssin produktiotuki on kuitenkin melko joustava tukimuoto, eikä hakemiseen liity yksityiskohtaisia ehtoja tai rajoituksia esimerkiksi sille, kuinka monta kertaa tukea voi hakea. Tällaista eivät hakijatkaan toivoneet, vaan pikemminkin selkeämpää ohjeistusta ja läpinäkyvämpää päätöksentekoa.

Suomalaisen nykytanssin elinkelpoisuuden keskeinen edellytys on freelancetuotantojen mahdollistaminen. Ilman julkista tukea ne eivät Suomessa ole mahdollisia. Voidaan hyvällä syyllä arvioida, että tanssin produktiotuki on edesauttanut monien suomalaisten tanssiteosten syntyä, sillä kyseessä on ainoa nimenomaan tanssiproduktioille suunnattu säännöllinen julkinen rahoitusmuoto. Esimerkiksi säätöiden tuki saattaa olla rahallisesa mielessä merkittävä, mutta se on luonteeltaan satunnaisempaa ja riippuvaista muun muassa siitä, keitä asiantuntijoita säätöt käyttävät päätöksenteossaan. Rahallisesti valtion tanssitaideoimikunnan myöntämä produktiotuki on muodostanut melko pienen, mutta viime vuosina yhä tarkoitukseenmukaisemman tukimuodon. Keskeistä tanssin tuen kehittämisessä tulevaisuudessa ei kuitenkaan ole se, onko olemassa produktiotueksi erikseen nimetty tukimuoto, vaan se, että tanssiproduktioille suunnattua tukea on ylipäänsä riittävästi tarjolla.